

آشنایی با قوانین و مقررات شرکت‌های تجاری و شرایط تاسیس آن

دکتر بهزاد نجفی

.....
دکتر داروساز و کارشناس مسایل حقوقی

شامل شرکت‌های مدنی و شرکت‌های تجاری می‌گردد. برای نمونه در ماده ۵۷۱ قانون مدنی شرکت این چنین تعریف شده است: «شرکت عبارت است از اجتماع حقوق مالکین متعدد در شیء واحدی به نحو اشاعه» در این قانون و در این تعریف، (شرکت) بیانگر هرگونه مالکیت مشاعی بر هر مالی است، لذا دامنه این تعریف فراتر از شرکت‌های تجاری به شکل شناخته شده در جامعه است و لذا مقرراتی که در چارچوب این قانون و این تعریف آورده شده، نمی‌تواند ضرورتاً در مورد شرکت‌های تجاری اطلاق داشته باشد.

با توجه به گستردگی فعالیت‌های داروسازان کشور که بعضی از آن‌ها تمایل به تشکیل شرکت و فعالیت در این بخش دارند لذا لازم دیدیم بعضی از قوانین مربوط به این فعالیت‌ها را یادآوری کرده تا همکاران محترم داروساز با این مقررات شرکت‌های تجاری و انواع آن آشنایی داشته باشند.

■ ماهیت شرکت‌های تجاری

قبل از ورود به بحث درباره شرکت‌های تجاری در ایران لازم است تفکیک شرکت‌های تجاری از مدنی مورد توجه قرار گیرد. زیرا در برخی از قوانین ایران، لفظ (شرکت) به صورت عام مطرح شده که

تجاری ثالث تشکیل دهند. در این صورت صاحبان در این شرکت جدید، چند شخص حقوقی خواهند بود. در این قسمت مناسب است که به تعریف شرکت در نظام حقوقی کشورهای خارجی اشاره شود. تعریف شرکت: (company) در نظام حقوقی ایالات متحده آمریکا عبارت است از:

«اتحاد یا اجتماع اشخاصی برای انجام فعالیت‌های بازرگانی یا صنعتی که می‌تواند به صورت مشارکت موسسه، اتحادیه یا سهامی باشد»

در چارچوب نظام حقوقی انگلستان نیز، این تعریف از شرکت ارایه شده است.

«اتحاد مردم "people" که برای اجرای فعالیت‌های تجاری و غیره به نام آن اتحاد تشکیل شده است»

در برخی از کشورهای اروپایی امکان تاسیس یک شرکت توسط یک فرد یعنی با یک سهامدار وجود دارد. لذا بعضاً دیده می‌شود این گونه شرکت‌های کوچک و یک نفره وارد معاملات بزرگ با شرکت‌های ایرانی اعم از دولتی و خصوصی می‌گردند. طبعاً این گونه معاملات از ریسک بالایی برای شرکت‌های ایرانی برخوردار است لذا برای کاهش این گونه ریسک‌ها لازم است طرف‌های ایرانی قبل از نشستن دور میز مذاکره، از ماهیت شرکت طرف معامله آگاهی داشته باشند.

با تشکیل یک شرکت تجاری، وضعیت حقوقی خاصی پدید می‌آید. آثار حقوقی ناشی از تشکیل یک شرکت تجاری که آن را از شرکت مدنی متمایز می‌کند، را می‌توان به شرح ذیل فهرست کرد:

□ **دارا بودن حقوق و تکالیف مستقل از شرکاء**
با تشکیل یک شرکت تجاری، حقوق و تکالیف

برای تفکیک بین شرکت‌های مورد نظر در قانون مدنی که برخی از اساتید حقوق آن‌ها را شرکت‌های مدنی نامیده‌اند، ولی بهتر است از لفظ (مشارکت) در مقابل (شرکت‌های تجاری) استفاده شود.

در مورد شرکت‌های تجاری نیز قوانین ایران تعریف مشخصی ارایه نکرده‌اند. قانون تجارت که منبع اصلی مقررات مربوط به شرکت‌های تجاری در ایران محسوب می‌شود، نیز در این رابطه ساکت بوده است.

لیکن برخی از حقوق‌دانان با توجه به چارچوب حقوقی موجود، تعاریف مختلفی از شرکت تجاری پیشنهاد کرده‌اند، از جمله دکتر ستوده تهرانی از اساتید حقوق در این رابطه می‌نویسد:

«شرکت تجاری عبارت است از سازمانی که بین دو یا چند نفر تشکیل می‌شود که در آن هر یک سهمی به صورت نقد یا جنس یا کار خود در بین می‌گذارد تا مبادرت به عملیات تجاری نموده و منافع و زیان‌های حاصله را بین خود تقسیم کنند»

دکتر اسکینی از حقوق‌دانان معاصر نیز این تعریف را از شرکت تجاری ارایه کرده است:

«شرکت تجاری، قراردادی است که به موجب آن، یک یا چند نفر توافق می‌کنند سرمایه مستقلی را که جمع آورده‌های آن‌ها تشکیل می‌شود، ایجاد کنند و به موسسه‌ای که برای انجام مقصود خاصی تشکیل می‌گردد، اختصاص دهند و در منافع و زیان‌های حاصل از به‌کارگیری سرمایه سهیم شوند»

ممکن است چند شرکت تجاری توافق کنند که برای فعالیت در یک رشته خاص، یک شرکت

این شخصیت حقوقی مستقل از حقوق و تکالیف صاحبان سرمایه و موسسین آن خواهد بود. لذا صاحبان سرمایه یک شرکت و خود شرکت می‌توانند به موازات و مستقل از یکدیگر از حقوق و امتیاز اقتصادی و اجتماعی استفاده کنند. برای نمونه، یک شرکت و سهامداران آن می‌توانند مستقلاً در یک زمینه مشترک تجاری فعالیت داشته باشند.

□ **استقلال مالی شرکت‌های تجاری و تعیین مدیران آن که نحوه تعیین آن‌ها را قانون تجارت یا اساسنامه همان شرکت مشخص می‌کند** هیچ‌یک از شرکا حق مداخله در امور اجرایی شرکت را نخواهند داشت و تنها شیوه نظارت بر امور شرکت توسط شرکاء از طریق مجمع عمومی صاحبان سرمایه و یا مراجع قضایی است.

□ **اقامتگاه شرکت تجاری**

نظر به این که شرکت تجاری بعد از تأسیس یک "شخصیت حقوقی" مستقل می‌شود، لذا به منظور سهولت در ارتباط و نظارت بر امور شرکت، یک اقامتگاه قانونی برای یک شرکت فرض می‌شود. در نظام حقوقی مختلف جهان، مکان‌های مختلفی را به عنوان اقامتگاه حقوقی هر شرکت تصور کرده‌اند.

در ماده ۵۹۰ قانون تجارت اقامتگاه اشخاص حقوقی مکانی تعیین شده است که (اداره امور) شخص حقوقی در آنجا باشد. ولی ماده ۱۰۰۲ قانون مدنی، اقامتگاه اشخاص حقوقی (مرکز عملیات) آن‌ها تعیین شده است. لذا از لحاظ حقوقی تعارضی بین این دو ماده دیده می‌شود.

زیرا در مورد اشخاص حقوقی، خصوصاً شرکت‌های تجاری، معمولاً (محل اداره امور) که معمولاً دفتر مرکزی نامیده می‌شود، با (مرکز عملیات) که معمولاً کارگاه یا کارخانه‌ای در مسافت بسیار دور و حتی در شهر دیگر واقع شده است تفاوت وجود دارد. در رابطه با این تعارض قانونی حقوق دانان نظرات مختلفی ارائه کرده‌اند، لیکن نظر قالب این است که حکم قانون تجارت به دلیل خاص بودن بر حکم قانونی مدنی به دلیل عام بودن ارجحیت دارد.

لذا اقامتگاه هر شرکت تجاری، مرکز اداره امور آن است.

□ **تابعیت شرکت‌های تجاری**

با تأسیس یک شرکت تجاری و ایجاد یک شخصیت حقوقی فرضی برای آن، مساله تابعیت این شخصیت حقوقی نیز مطرح می‌باشد که در بسیاری از دعاوی تجاری بین‌المللی این موضوع از اهمیت خاصی برخوردار است.

در رابطه با تعیین شرکت‌های تجاری نیز معیارهای متفاوتی در نظام‌های حقوقی کشورهای مختلف جهان مطرح می‌باشد. در کشور ما ایران، طبق ماده ۵۹۱ اشخاص حقوقی (از جمله شرکت‌ها) تابعیت کشوری را در اختیار دارند که اقامتگاه آن‌ها در آن کشور می‌باشد. لذا شرکتی که مرکز اداره امور آن در ایران واقع باشد، دارای تابعیت ایرانی است. و لذا این که مرکز عملیات آن خارج از کشور باشد.

طبقه‌بندی شرکت‌های تجاری در هر کشور تابع نظام حقوقی همان کشور است و لذا نمی‌توان طبقه‌بندی واحد بین‌المللی برای شرکت‌های تجاری

متصور شد و حتی فراتر از آن، هر نوع شرکت ممکن است مفهوم و جایگاه خود در هر کشور را داشته باشد به عبارتی، شرکت سهامی در ایران دارای همان تعریف از شرکت‌های سهامی در کشورهای دیگر نیست. شرکت با مسؤولیت محدود نیز این چنین است.

البته باید توجه داشت که ساختار حقوقی برای نمونه یک شرکت با مسؤولیت محدود در هر کشور تابع قوانین همان کشور می‌باشد لذا ضرورتاً شرکت‌های با عناوین مشابه از وضعیت مشابه در ایران برخوردار نیستند.

در کشور مادر ماده ۲۰ قانون تجارت، شرکت‌های تجاری به هفت نوع زیر طبقه‌بندی کرده است:

- شرکت سهامی
- شرکت با مسؤولیت محدود
- شرکت تضامنی
- شرکت مختلط غیرسهامی
- شرکت مختلط سهامی
- شرکت نسبی
- شرکت تعاونی تولید و مصرف

طبق لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت - مصوب ۱۳۷۴/۱۲/۲۴ شرکت‌های سهامی نیز به دو گروه طبقه‌بندی می‌شوند:

اول - شرکت‌های سهامی عام

دوم - شرکت‌های سهامی خاص

این دو نوع شرکت نیز اگر چه از لحاظ ساختار شبیه به یکدیگر هستند، لیکن در برخی از مقررات با یکدیگر تفاوت دارند که در قسمت‌های بعدی به آن‌ها اشاره خواهد شد.

از طرف دیگر، بعد از تصویب قانون تجارت قوانین مختلفی در رابطه با شرکت‌های تعاونی به تصویب رسیده است که به موجب آن‌ها تغییراتی در طبقه‌بندی و مقررات به شرکت‌های تعاونی داده شده است. برای نمونه، می‌توان به قانون شرکت تعاونی، مصوب ۱۳۵۰ و قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۱۳۷۰ - اشاره کرد.

لذا اگر چه قانون تجارت منبع اصلی مقررات مربوط به شرکت‌ها در ایران محسوب می‌شود لیکن سایر قوانین، برخی مقررات مربوط به شرکت‌ها، مندرج در قانون تجارت را تغییر داده‌اند. متأسفانه در اکثر مجموعه قوانین تجارت که امروز منتشر می‌شود، این تغییرات در قوانین اعمال نمی‌گردد، و همین موضوع موجب بروز اشتباه در شناخت قوانین معتبر و حتی بروز اختلاف بین اشخاص حقوقی ذی‌نفع می‌گردد.

